

DUNYO TILLARINING RIVOJLANISHI, HOZIRGI KUNDA IJTIMOIIY HAYOTDA TUTGAN O'RNI

Maxmudova Nargiza Soat qizi

Alfraganus Universiteti Filologiya fakulteti ingliz filologiyasi yo'nalishi talabasi
nanizng@mail.ru

Annotatsiya: Mazkur maqolada dunyo tillarining rivojlanishi, inson hayotida tutgan o'rni haqida so'z borgan. Har bir millatning milliy tili, insonlarning ma'naviy yetuklikka erishishidagi tutgan rollari, tilning butun bir millatni madaniyati ramziga aylanishi to'g'risida tahlillar olib borilgan.

Kalit so'zlar. Til, millat, o'zlikni anglash, so'z sehri, millat ruhi, ta'lim tizimi, onglik, evolyutsiya, kuzatuvlar.

Abstract: This article discusses the development of world languages and their role in human life. It analyzes the significance of each nation's native language, the role of language in achieving spiritual maturity, and how a language becomes a symbol of an entire nation's culture.

Keywords: Language, nation, self-awareness, magic of words, spirit of the nation, education system, consciousness, evolution, observations.

Абстрактный: В данной статье рассматривается развитие мировых языков и их роль в жизни человека. Анализируется значение родного языка каждого народа, роль языка в достижении духовной зрелости, а также то, как язык становится символом культуры целого народа.

Ключевые слова: Язык, нация, самосознание, магия слова, дух нации, система образования, сознательность, эволюция, наблюдения.

Ma'lumki, o'zlikni anglash, ma'naviy yuksalish, milliy ong va tafakkurning ifodasi, shuningdek, ajdodlar va avlodlar o'rtasidagi ruhiy-ma'naviy bog'liqlik til orqali namoyon bo'ladi.

Haqiqatdan, hayotni kuzatsangiz, ko'p o'qigan, hayotni ko'p kuzatgan, teran ma'naviyatli, odobli, ilmli, madaniyatli inson bilan suhbatlashganimizda ularning ovoz ohangidagi samimiylik, inson dilini yorituvchi yoqimli so'z sehri o'ziga maftun qilib qo'yadi.

Bunday insonlar teran, sokin daryoga o'xshaydi. Ular shovqin-suronsiz oqadi. Bir insonning ikkinchi bir insonga intilishi, uni dil qumsab, sog'inishi zamirida muomala madaniyati yotadi.

Jamiyatning rivojlanganligi, uning madaniyatlilik darajasi, ravnaqi ko'p jihatdan unda yashaydigan kishilarning muomala madaniyati bilan belgilanadi. Aqli teran, fikri ummon, haqiqiy ma'naviyatli inson muomala jarayonida o'z fikrini tafakkur doshqozonida qaynatib, so'ng so'z dasturxoniga uzatadi.

Insonning so'z sehrining boyligidan uning qanchalik fahm-farosatga ega ekanligini bilib olamiz. Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi, ona tilining, betakror jozibasi bilan singadi.

Ona tili - bu millatning ruhidir.

Har qanday tarixiy haqiqat til vositasida, esda qoladigan yorqin soʻzlar, obrazlar yordamida avlodlardan avlodga yetkazib berilmasa unut boʻlib ketadi. Dunyo tarixiga nazar tashlasak, qaysi mamlakatda milliy til davlat tiliga aylangan boʻlsa va shu tilda haqqoniy tarixiy asarlar yaratilsa, oʻsha joyda taraqqiyot tezlashib borganini koʻramiz.

Jumladan, oʻtgan asrlarda Angliya taraqqiyotini tezlashtirgan eng muhim omillar orasida ingliz adabiy tilining davlat tiliga aylangani va bu tilda Shekspir, Valter Skott kabi yozuvchilar yorqin tarixiy asarlar yozib, oʻz xalqini dunyoga tanitgan.

Bundan tashqari Balzakning vatani Fransiya, Gyotening vatani Germaniya, Lev Tolstoyning vatani Rossiya haqida ham shunday fikrlarni aytilish mumkin. Shu nuqtada zoʻr bir tarixiy qonuniyat koʻzga tashlanadi.

Ajdodlar yaratgan maʼnaviy boyliklar va erishgan yutuqlar keyingi avlodlarga toʻliq yetib borishi uchun va ular oʻzlaridan oldin egallangan marralarni qoʻldan bermay, taraqqiyotni tadrijiy ravishda davom ettirishlari uchun tarix, til va adabiyot birgalikda oldingi davrlar tajribasini keyingi davr kishilariga toʻliq yetkazib berishi kerak.

Shu maʼnoda bundan salkam ming yil muqaddam yaratilgan "Devonu lugʻotit turk" va "Qutadgʻu bilig"lar tarix bilan qurollantirishga qaratilgan nodir asarlardir. Turkiy tilli xalqlar ming yil burun ham tarixni haqqoniy koʻrsatib beradigan, bilim va tafakkurning barcha nozik qirralarini ifodalashga qodir boʻlgan adabiy til yaratganliklarini ushbu asarlar koʻrsatib turibdi.

Afsuski, undan keyingi asrlarda oʻzaro urushlar va istilolar turkiyzabon xalqlarning taraqqiyotida uzilishlar, inqirozlar yuz berishiga sabab boʻldi. Ammo Temuriylar davrida Alisher Navoiy va Mirzo Bobur ijodlarida tarix, til va adabiyot qudratli uchlikka aylanib, yangi yuksakliklarga koʻtarildi.

Til, voqelikning har qanday hodisasi kabi, bir joyda turmaydi, balki oʻzgaradi, rivojlanadi. Oʻzgarish tilning doimiy xususiyatidir. Bir paytlar D.N.Ushakov shunday taʼkidlagan edi: "...bu oʻzgarish tilning hayotidir". Til oʻzining ichki mantigʻiga koʻra oʻzgaradi va rivojlanadi, bu maʼruzachilarga nomaʼlum boʻlib qoladi.

Masalan, soʻzlovchilar grammatik kategoriyalarni yaratishda ongli ravishda qatnashmagan. Bularning barchasi ularning irodasiga qarshi, muloqot, voqelikni bilish, til va tafakkurni rivojlantirish ehtiyojlarini qondirish uchun yaratilgan.

Har bir hodisaning oʻziga xos shakli bor. Bunday oʻzgarish va til shakliga ega. Uning oʻzgarish shakli shundan iboratki, u muloqot jarayonini buzmaydi va shuning uchun soʻzlovchi uchun muloqot paytida til oʻzgarmagan koʻrinadi. Lekin shu bilan birga, aynan muloqot jarayonida oʻzgarishlar boʻlishi aniq. Ishlamaydigan til oʻlikdir.

U oʻzgarmaydi yoki rivojlanmaydi.

Til taraqqiyotida ichki va tashqi omillarni ajratish mumkin. Ichki omillarga kiradi uzluksizlik va innovatsiya.

Til hodisalari evolyutsiyasi davomiylik bilan tavsiflanadi. Har qanday elementni almashtirish uchun (va oʻzgaruvchan tizimda oʻzgarishning oʻzi bir elementni boshqasiga almashtirishga qisqartiriladi), maʼlum darajada bir xil boʻlishi kerak.

Ammo har bir birlikning oʻziga xos xususiyati bor, shuning uchun u oʻrinbosar birlikka teng boʻlishi mumkin emas.

Ushbu ikki xususiyat - o'ziga xoslik va o'ziga xoslik ichidagi farq - tizimning rivojlanishi uchun zarur bo'lib chiqadi.

Bunday parallel birliklar tarixan uzoq vaqt mavjud bo'lishi mumkin (masalan, variantlar, sinonimlar shaklida). Demak, o'zgarish til taraqqiyotining ichki omillaridan biridir.[1]

O'zgarish innovatsiyalarga qarshi. Agar o'zgarish uzluksizlik va divergensiyani nazarda tutsa, innovatsiya ularni nazarda tutmaydi.

Innovatsiya individual xususiyatga ega (masalan, muallifning neologizmlari, individual obrazlilik, mashhur iboralar, so'zlarning noodatiy birikmasi). Innovatsiyalar so'zlovchilar jamoasining ehtiyojlari va til rivojlanishi tendentsiyalariga javob bersa, til faktiga aylanishi mumkin.

Biroq, til rivojlanishining ichki omillari bilan bir qatorda, birinchi navbatda, til mulqotining o'ta ijodiy xususiyati tufayli, jamiyatning o'zi rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan til o'zgarishining tashqi omillari mavjud.

Zamonaviy insonning dastlabki shakllari.

Yerning qulay iqlim sharoitida - O'rta er dengizida (Oldingi Osiyo, Janubi-Sharqiy Evropa, Shimoliy Afrika) rivojlangan. Yevroosiyoning aholi yashamaydigan joylari va mehnat unumdorligining pastligi ibtidoiy odamlarni materikda yashashga majbur qildi. Boshqa iqlimga o'tish, yangi mehnat sharoitlari, yangi oziq-ovqat, yangi turmush sharoitlari shunga mos ravishda tillarda o'z aksini topdi. Shunday qilib, insoniyatning til tarixi turli qabila dialektlaridan boshlangan.

Tillarni kesib o'tish hollari boshqa tillardan olingan qarzlardan farqlanishi kerak. Qarz olayotganda tilning grammatik tuzilishi va lug'atning asosiy fondi o'zgarmaydi. Tillarni kesib o'tishda, birinchi navbatda, tilning fonetikasi va grammatikasi o'zgaradi. Shtatlarning chegara hududlarida buni kuzatish mumkin adstrat. Bu ikki qo'shni tilning elementlari bir-biriga kirib boradigan til aloqasining bir turi.

Adstratum hodisasi chegara hududlarida uzoq davom etgan ikki tillilik davrida yuzaga keladi. Masalan, Belarusiya-Polsha chegarasida belarus tilida (va aksincha) polyak tilining elementlari; Bolqon tillarida turkiy adstratum elementlari. Adstrat til o'zaro ta'sirining neytral turidir. Tillar bir-birida erimaydi, balki ular orasida qatlam hosil qiladi.[2]

Xalq yoki etnik guruh - bu bir xil tilda gaplashadigan jamoa. Bir tilda xalq so'zlashadi, uni birlashtiradigan va boshqa xalqlardan ajratib turadigan narsa shu.

Etnos urug', qabila, xalq, millat kabi jamoalarga nisbatan umumiy tushunchadir. Etnik va lingvistik xususiyatlar irqiy qarama-qarshidir. Savol: Qadimgi til yoki irq nima? Insoniyat va tilning shakllanishi taxminan qachon (bir vaqtning o'zida) sodir bo'lgan? Irlarning chiqishi qaerdan boshlangan?

Tillarning genealogik guruhlanishi ham irqlarga bo'linish bilan bog'liq emas, garchi ba'zi hollarda ma'lum yozishmalar sodir bo'ladi. Tillar juda kichik, ajratilgan guruhlariga xos bo'lib, ularning a'zolari hozirgi voqealarni juda yaxshi bilishadi, ular ma'lumot almashish uchun yetarlicha qisqa va lo'nda so'z-jumlalarni topadilar, ularda fe'l o'zaklari predmet va holatlarni bildiruvchi affikslar bilan birlashadi.

Til o'zgarishlarini belgilovchi omillar orasida tashqi va ichki sabablarni ajratish odatiy holdir. Tashqi ma'lum bir tildan foydalanadigan til jamoasining xususiyatlari va ushbu til jamoasi boshidan kechirayotgan tarixiy voqealar bilan bog'liq. Ma'lum bir til hamjamiyatiga

xos bo'lgan muloqot xususiyatlari ta'siri ostida har bir til o'z evolyutsiyasi jarayonida o'ziga xos xususiyatlardan biriga xos bo'lgan xususiyatlarni asta-sekin rivojlantiradi va yaxshilaydi, deb hisoblash uchun asoslar mavjud. To'rt xil tillar: agar til bir hil va ko'p sonli lingvistik jamoa tomonidan ishlatilsa, unda xususiyatlar rivojlanadi. flektiv va sintez ... Masalan, eng nozik ma'no tuslarini (o'g'il, o'g'il, o'g'il, o'g'il va boshqalar) ifodalovchi ko'p sonli so'zlarni shakllantirish va turli xil grammatik ma'nolarni ifodalash qobiliyati uchun barcha shart-sharoitlarga ega rus tili. [3]

Turli affikslar qo'llangan so'zlar.

Agar til hamjamiyati boshqa lingvistik jamoa bilan aralashib, bir jinsli bo'lib qolsa, u holda tilda belgilar rivojlanadi. analitiklik : affikslar soni kamayib, ko'p grammatik ma'nolar rasmiy so'zlar yordamida o'z fikrlarini bildira boshlaydi. Aynan shu o'zgarishlar uning rivojlanish jarayonida sodir bo'lgan. (ingliz tili).

Agar til uzoq vaqt davomida turli xil lingvistik jamoada mavjud bo'lsa, u tilga aylanishi mumkin. Izolyatsiyalash turi. Bunday holda, u fleksiyaning barcha shakllarini yo'qotadi va unda grammatik ma'nolar faqat so'z tartibi yoki rasmiy so'zlar bilan ifodalana boshlaydi. Shubhasiz, xitoy tili bu yo'lni bosib o'tgan. Tilni o'rganishni mustaqil fanga aylantirgan tilshunoslikning an'anaviy qiyosiy tarixiy paradigmasi lingvistik ma'lumotlarni ichki va tashqi qiyoslash usullari orqali prototilni qayta qurish maqsadini ko'zlagan edi. Ushbu usullarning mantiqiy davomi til evolyutsiyasi bosqichlarini qayta qurish va rivojlanishning umumiy qonuniyatlarini aniqlash uchun qarama-qarshilik nuqtai nazaridan ko'rib chiqish imkoniyatidir.

Til tizimining o'zini o'zi boshqarishi til rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muhim ichki omillardan biridir. Turli darajadagi innovatsiyalarni idrok etish, to'plash va o'zlashtirish uchun turli xil imkoniyatlar mavjud. Fonologik daraja nisbatan ochiq. Fonologik tizim birinchi bo'lib innovatsiyalarni faol ravishda to'pladi. Ildiz morfemasiga urg'uning biriktirilishi va keyinchalik bukilishning bo'shashishi eng muhim yangiliklardan edi. Fonologik o'zgarishlar ingliz va nemis tillari tizimlarida morfologik paradigmalarining qayta tuzilishiga olib keldi. Tashqi omillar nemis tili tizimiga qaraganda ingliz tili tizimining diaxronik rivojlanishiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Skandinaviya vikinglari va normanlarning tillari bilan o'zaro bog'liqlik va keyingi aloqalar til o'zgarishining tez sur'atlariga olib keldi.

Til tizimining o'z-o'zini ta'minlash haqiqatini tan olgan holda, tizimli rivojlanish sabablarini kuzatish va uning bosqichlarini ajratib ko'rsatish mumkin. Ko'rsatilgan bosqichlarning tipologiyasini aniqlab, bir xil turdagi tendentsiyalar aniqlanganda, ma'lum bir tillar guruhi uchun evolyutsiyaning universal bosqichlarini aniqlash mumkin. Ikki german tilining evolyutsion jarayonlarini qayta qurishda umumiy tendentsiyalar aniqlanadi, ammo tashqi va ichki omillarning o'zaro ta'siri tufayli til o'zgarishlarining aktuallashuv tezligi bir xil emas. Tadqiqotning nazariy ahamiyati. Evolyutsion tendentsiyalarni o'rganish til tizimining sinxron va diaxronik darajada mavjudligining yangi qirralarini ochib beradi, bu esa ularni qiziqtiradi.

Yanada rivojlantirish diaxronik tilshunoslik. Til tizimi evolyutsiyasi bosqichlarining tipologik tadqiqotlar doirasiga kiritilishi til diaxroniyasi masalalarini nazariy jihatdan qayta ko'rib chiqishga ma'lum hissa qo'shadi. Bitiruv malakaviy ishda keltirilgan fikrlarni rivojlantirish tilshunoslikning boshqa sohalari materiallarida davom ettirilishi va turli lingvistik

materiallar bilan tasdiqlanishi mumkin. Lingvistik tahlil jarayonida olingan natijalar diaxronik tushunchalarni tuzatish uchun ishlatilishi mumkin. To'plangan va miqdoriy jihatdan tizimlashtirilgan material umuman til tizimi evolyutsiyasining lingvistik va bashoratli xususiyatlari uchun muhimdir.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati. Yangi umumiy nazariy va amaliy xulosalar qadimgi va zamonaviy tillarni diaxronik tadqiq qilish, ularning retrospektiv va istiqbolli holatini qayta tiklash uchun asosiy yoki muammoli xulosalar sifatida ishlatilishi mumkin. Mazkur ish til nazariyasi va tarixi fanlari bo'yicha universitetlarda o'qitilishini tuzatish nuqtai nazaridan ham amaliy ahamiyatga ega. Dissertatsiya tadqiqotining asosiy qoidalari va xulosalari ma'ruza kurslarida va umumiy tilshunoslik, diaxronik tilshunoslik, qiyosiy tadqiqotlar va german tillari tarixi bo'yicha seminarlarda qo'llanilishi mumkin.

Ishning aniq natijalari fan saviyasini oshirish maqsadida talabalar, aspirantlarga tavsiya etilishi, shuningdek, germanshunoslik, til nazariyasi va qiyosiy tarixiy tilshunoslikka oid asarlar yozishda foydalanish mumkin. Muxtasar qilib aytganda, o'zbek tili - bu o'zbek xalqining tarixi.[4]

O'zbek tili - bu o'zbek xalqining taraqqiyot va madaniyati bosib o'tgan yo'l. Shu boisdan ham o'zbek tilini o'rganish va avaylash shunchaki bekorchilikda qilinadigan ish emas, balki u muhim zarurat taqozosidir. Shu tariqa o'zbek tili mustaqil davlatimizning Bayrog'i, Gerbi, Madhiyasi, Konstitutsiyasi qatorida turadigan, qonun yo'li bilan himoya qilinadigan muqaddas timsollaridan biriga aylandi.

Har bir tilning qudrati va afzaliyatlari shu tilni yaratgan xalqning o'zi bilan birga yashasagina rivojlanib, o'sib boradi. O'z xalqidan va sarzaminidan uzilib qolgan til tabiiy kuchini, boyligi va go'zalligini yo'qota boshlaydi.

Demak, el borki, til bor. Eldan uzilmagan odam tildan ham ayrilmaydi. Ushbu xulosalarimiz Alisher Navoiyning "Tilga ixtiyorsizlik elga e'tiborsizlikdan kelib chiqadi", degan fikrini yana bir bor tasdiq etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROY'XATI:

1. Hymes, D. On Communicative Competence // Sociolinguistics. - Penguin, 1972. - P. 269-293.
2. Richards, J. C., Rodgers, T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. - 3rd ed. - Cambridge: Cambridge University Press, 2014. - 421 p.
3. Marsh, D. Content and Language Integrated Learning (CLIL): A Developmental Trajectory. - University of Jyväskylä, 2002. - 112 p.
4. Littlewood, W. Communicative Language Teaching: An Introduction. - Cambridge: Cambridge University Press, 1981. - 110 p.